

Nagy Ágoston, az ELTE történelem-török szakos hallgatója, a Salföldi Kopjások és a Balatonfelvidéki Radetzky Huszár Egyesület közhuszárja

Balassa Bálint elfogatása és halála

Balassi Bálint életéből ismerünk epizódokat, amelyeknek az értelmezéséhez legelőször is a tájképet festeném meg. Ehhez segítségül hívom Baldassare Castiglione *Az udvari ember* című művét és Torquato Accetto *Della dissimulazione onesta* című munkáját – utóbbinak *Az őszinte álszentelkedésről* vagy *A tisztességes megtévesztésről* lehetne a magyar fordítása. Mindkét olasz mű arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen a jó udvari ember. Milyen erényei vannak? Jól vív és lovagol, jól lehet vele társalogni, ért a tudományokhoz is, nyelveken beszél, mindehhez mértén kellően kegyes életet él... Végül is oda lyukadnak ki a könyv szereplői, hogy ilyen ember nem létezik. Innentől aztán adódik az egyértelmű megoldás: mi tehát a legnagyobb erény? A színlelés, a disszimuláció, mert az, aki el tudja hitetni magáról, hogy mindahhoz ért, amit elvárnak tőle, ráadásul ezt könnyedén teszi, na, az a tökéletes udvari ember!

A fenti megállapítás tükrében értelmezek Balassi életéből két jelenetet. Az első az elfogatása – a címben én is a disszimuláció eszközével éltem, mert nem szabályos fogság volt az... –, történt ugyanis 1575-ben, hogy Bekes Gáspár fellázad Báthory István erdélyi fejedelem ellen. Ekkor Balassa János, aki még Bécsben udvari tisztségeket visel, elküldi 21 éves fiát meg nem nevezett számú kísérettel, hogy segítse Bekest. Azonban Kornis Gáspár huszti lovaskapitány kisebb csapatával elfogja Bálintot, és felviszi őt Gyulafehérvárra Báthoryhoz. Ez Balassa Jánosnak épp kapóra jön, mert így Bécsben el tudja játszani az aggódó édesapát, akinek fia a kegyetlen Báthory István fogságában van, aki egyébként a felkelőket annak rendje és módja szerint, ahogyan azt a felségárulásért illik, ki is végezteti – a húspiac mellett hagyja csak őket elhantolni egy fél nap után –, a végtisztességet sem adva meg nekik. Bálint, a túlélő nem is vesz részt a csatában, hiszen már előtte elfogják, ami azért is atipikus, mert portyázásra épült ugyan ekkoriban a harcászat, viszont olyan nem volt, hogy a felvonulás előtt a két csapat összecsapna. Sokat mondó az is, hogy Bálintot nem egészen fogolyként kezelik a gyulafehérvári udvarban. Miért? A Sulyok asszonyok miatt. A Balassa család a Sulyok família révén a kor nevezetes személyeivel került rokonságba. Balassi Bálint édesanyja Sulyok Anna, akinek testvére, Sulyok Krisztina: Bocskai István édesanyja. Dobó István szintén Sulyok lányt vett el, Sárát. Ez a háttere annak, hogy Bálint az erdélyi udvarban folytathatja tanulmányait, majd megjárja Lengyelországot is, amikor Báthory – lengyel

királlyá való megválasztásakor – 1576 tavaszán magával viszi Krakkóba. Ekkor az udvari életet tovább tanulja idegenben, ezt ma úgy mondanánk, hogy elment Erasmusra.

Mi történt eközben Balassa Jánossal, mi járhatott a fejében? Mivel korábban hűtlenséggel vádolták Bécsben, hogy udvarhűségét bizonyítsa, a Báthory elleni lázadók közé küldte fiát. Ezzel időt nyert, és Nógrád megyében egy birtok öröklési szerződésbe még be tudta magát íratni – feltehetőleg ezért is volt szükség erre az egész színjátékra, hogy jaj, a Bálintot elkapták... Arról ugyanis nincs adat, hogy mennyi embere ment Bekessel a csatába, csak annyi tudható, hogy Kornis Gáspárt fejbe vágták egy bottal – a bot buzogányt is jelenthetett ebben a korszakban –, ám erről a sebről is csak egyetlen levélben van szó, a korban senki nem számol be róla. Pedig akit buzogánnyal fejbe vágunk, az nem nagyon tudja azt rejtegetni...

A rejtegetés máshol találunk példát: III. Murád, aki Balassa Jánossal finoman fogalmazva sincs jóban, megírja hűbéresének, Báthory Istvánnak, hogy a törökverő Balassa fiát adja ki neki. Mire Báthory visszaír, hogy jaj, a Bálint úrfi nagyon nagy beteg, az asztalig nem tud elmenni, nemhogy Konstantinápolyba elmehetne... Már önmagában az a tény, hogy nem adják ki Bálintot, jól mutatja, hogy mennyire a színlelésre meg dezinformációra alapul a korszak udvari etikettje.

Balassa Bálint elfogatása után közelítsünk rá a halála körülményeire. Amikor 1589 őszén elhagyja az országot, és elmegy Lengyelországba, köztudott, hogy Balassi Bálint nyakig úszik az adósságban, már fölötte is van régen, mégis, újabb példáját adja a disszimulációnak, tudniillik a legrongyosabb ruháját veszi magára, de a zsebeit megtömi arannyal, és ahogy megy ki az országból, a szegényeknek osztogatja az aranyat. A környezetében lévők csak nézik: mit csinál, ilyen tenni az ő helyzetében?! Hogy mit csinál? Nemesemberként viselkedik, aki elhagyja a hazáját. Esztergom 1594-es ostrománál hasonló csinnadrattával érkezik: már áll a tábor Esztergom alatt, amikor megjelenik egy díszes menet, Bálint előtt hatalmas fekete zászlót visznek, amelynek egyik oldalán a Balassa-címer van lángnyelvekkel, a másik oldalán Dávid király, a zsoltárok szerzője, ki Istennek énekel, aki maga is a paráznság bűnét követte el.

Lássuk, hogyan történt a behatolási kísérlet a várba! Párkány hídját a magyar huszárok nagyon gyorsan elfoglalják a töröktől, ami abból az szempontból probléma, hogy a Német-római Birodalomból ideérkező zsoldosok, mivel nem vettek részt a megmozdulásban, nem kaphattak a zsákmányból sem. Ebből morgolódás támadt, hogy de akkor majd a várban... A táborban van három magyar főúr: Pálffy Miklós, Nádasdy Ferenc, a „fekete bég” meg Balassi

Bálint, ez a három főúr megvásárolja a helyét az ostromban, mondván, hogy Esztergom felszabadítását mégiscsak magyar nemesek vezessék – a zsákmányból természetesen nem kapnak, az a zsoldosoké lesz. Május 19-én elindul a roham, előtte a stratégiai megbeszélésen – ma briefingnek mondanánk –, elhangzik, hogy a temetőn áthaladva valószínűleg löni fognak rájuk, de le lehet hasalni a szarkofágok mögé. Igen ám, de Balassi Petőfi-szindrómában szenved, azaz Petőfi szenved Balassi-szindrómában, epikus hősként tekint magára. Leírta bárhol is Homérosz az Iliászban, hogy Achilleusz elbújt volna? Bár őt belemártották a Sztüx vizébe, hogy sebezhetetlen legyen... Balassival ez nem történt meg, mégis, amikor sortűzet adtak le rájuk, és mindenki más lehasalt, ő állva maradt. Több egykorú feljegyzés maradt fenn arról, hogy a harcok során Balassi mindkét combját lövedék – egyes vélekedések szerint szakállas puska golyója – roncsolta szét. A kibontakozott ágyúgolyó/puskagolyó "vita" megfejtése lehet az ágyúból kilőtt kartács, amely mindkét combját roncsolta. A seb ellátásáról megint csak eltérő történészi nézetek állnak rendelkezésünkre: miért a császár tábori orvosa, nem pedig felcser, a korban ilyen esetekben általánosan használt seborvos, latinul: kirurgus kapta a műtétet? Egyesek arra hivatkoznak, hogy Balassi akkorra már híres költő volt, mások szerint a hitelezői akarták biztonságban tudni az eladósodott nemes urat, akárhogy is: a bécsi orvos mai szóval élve kísérleti gyógyászatot alkalmazott Bálinton. Eleinte úgy tűnt, gyógyul a seb, fel is jegyezték a táborban, hogy Bálint úr jobban van, Vergiliust fordít. Vergiliustól az Aeneist fordította, állapota azonban egyre romlott, és május 30-án vérmérgezésben meghalt az Esztergom-szentkirályi katonai táborban.